

1. Инструктор занимает позицию «социального организатора», а не поводыря или рикши, находится «позади», а не «впереди» своих слушателей (по терминологии Л. Выготского);
2. Обучение проходит в зоне их ближайшего развития;
3. Каждый обучаемый получает возможность опираться на свою подструктуру мышления;
4. У всех слушателей формируется свой индивидуальный образ и алгоритм продуктивного поведения в экстремальной ситуации.

В дальнейшем мы планируем апробировать наш подход при подготовке к адекватным реакциям в чрезвычайных ситуациях в условиях цейтнота и других видов катастроф.

Литература:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь : Собр. соч. М., 1982. –Т. 2.
2. Каплунович И.Я. Измерение и конструирование обучения в зоне ближайшего развития /И.Я. Каплунович//Лучшие страницы педагогической прессы.– 2003.– № 2. – С. 36 – 45.
3. Каплунович И.Я. О психологических различиях мышления двумерными и трехмерными образами/ И.Я. Каплунович //Вопросы психологи.– 2003.– № 3. - С. 66 – 77.

В статье описана технология обучения продуктивному поведению в экстремальной ситуации, которая позволяет индивидуализировать и адаптировать процесс обучения для каждого слушателя в соответствии с его зоной ближайшего развития и преобладающей у него подструктурой образного мышления.

***Ключевые слова:** экстремальная ситуация, зона ближайшего развития, структура мышления, подструктура образного мышления (топологическая, проективная, порядковая, метрическая, композиционная подструктуры), «ключевое слово».*

У статті розглянуто технологію навчання продуктивній поведінці в експериментальній ситуації, яка дозволяє індивідуалізувати і адаптувати процес навчання для кожного слухача відповідно до зони його найближчого розвитку і переважаючій у нього підструктури образного мислення.

***Ключеві слова:** експериментальна ситуація, зона найближчого розвитку, структура мислення, підструктура образного мислення (топологічна, проективна, порядкова, метрична, композиційна), «ключеве слово».*

УДК 378.091.3 : 001.895

Л.С. Шевченко
м. Вінниця, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Постановка проблеми. Нововведення, або інновації, характерні для будь-якої професійної діяльності людини і тому, природно, вони стають предметом вивчення, аналізу та застосування. Інновації самі собою не виникають, вони є результатом наукових пошуків, вивчення та впровадження передового педагогічного досвіду як окремих учителів, так і педагогічних колективів.

Поняття «інновація» означає нововведення, новизну, зміну, інновація як засіб і процес – передбачає введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає впровадження нового в цілі, зміст, методи і форми навчання та виховання, організацію спільної діяльності вчителя та учня.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційної педагогічної діяльності, її характеристики, класифікації, критерії та показники розглядалися у працях І. Гавриш, І. Дичківської, Н. Дуки, І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Л. Подимової, С. Воробйової, І. Піскарьової, Є. Шиянова та ін. Проте у дослідженнях учених існують певні розбіжності у класифікації та визначенні критеріїв ефективності педагогічних інновацій.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є класифікація, теоретичне обґрунтування та виділення критеріїв ефективності педагогічних інновацій.

Виклад основного матеріалу. В. Сластьонін і Л. Подимова, які ґрунтовно проаналізували в своїй монографії [1] проблеми підготовки студентів у вищих навчальних закладах (ВНЗ), відзначають, що одним із недоліків педагогіки вищої школи є те, що процес становлення майбутнього вчителя не моделює структуру інноваційної діяльності.

Оскільки у розумінні сутності інноваційних процесів у освіті лежать дві найважливіші проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Тому, предмет інноватики, зміст і механізми інноваційних процесів мають лежати в площині об'єднання двох взаємопов'язаних між собою процесів, що нині розглядаються, в основному, ізольовано. Тобто, результатом інноваційних процесів має бути використання нововведень, як теоретичних, так і практичних, так само як і таких, які утворюються на стику теорії та практики. Йдеться, про те, що вчитель може виступати в якості автора, розробника, дослідника, користувача і пропагандиста нових педагогічних технологій, теорій, концепцій. Управління цим процесом забезпечує цілеспрямований відбір, оцінку та застосування в своїй діяльності досвіду колег або пропонованих наукою нових ідей і методик. Закономірність інноваційної спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства та освіти, на думку І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Є. Шиянова [2], визначається низкою обставин, а саме:

1. Соціально-економічні перетворення зумовили необхідність докорінного оновлення системи освіти, методології і технології організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Інноваційна спрямованість діяльності вчителів, що включає в себе створення, освоєння і використання педагогічних нововведень, виступає засобом оновлення освітньої політики.

2. Посилення гуманітаризації змісту освіти, неперервна зміна обсягу, складу навчальних предметів і введення нових потребує постійного пошуку нових організаційних форм і технологій навчання. У даній ситуації істотно зростає роль і авторитет педагогічного знання в учительському середовищі.

3. Зміна характеру ставлення вчителів до самого факту освоєння і застосування педагогічних нововведень. В умовах жорсткої регламентації змісту навчально-виховного процесу вчитель був обмежений не тільки в самостійному виборі нових програм, підручників, але й у використанні нових прийомів і способів педагогічної діяльності. Якщо раніше інноваційна діяльність зводилася в основному до використання рекомендованих зверху нововведень, то зараз вона набуває все більш дослідницького та творчого характеру.

4. Вхідження загальноосвітніх навчальних закладів у ринкові відносини, створення нових типів навчальних закладів, у тому числі і недержавних, створюють реальну ситуацію їх конкурентоспроможності.

Нині педагогічні ВНЗ в основному все ще орієнтовані на підготовку вчителя-предметника, і в більшості з них інноваційні пошуки в галузі змісту і технології навчання не виходять за рамки сформованої системи підготовки педагогів, не ведуть до її докорінного реформування [3]. Такий стан все в більшій мірі входить у протиріччя з об'єктивними потребами розвитку української системи освіти. Необхідні зміни в навчальних планах, програмах, технологіях педагогічної освіти відбудуться тільки тоді, коли будуть поставлені цілі, що відповідають реальним потребам системи загальної освіти з урахуванням тенденцій її розвитку.

Останнім часом низкою вчених робилися спроби запропонувати нове розуміння цілей підготовки педагогічних кадрів з позицій особистісно-орієнтованої освіти [4, с. 15]. Досі, на жаль, навчальні програми задають лише обсяг знань, умінь і навичок, та є своєрідною інформаційною системою, обов'язковою для засвоєння незалежно від індивідуальності студента. Більшість із них недостатньо орієнтовані на формування особистісних якостей, що складають основу інноваційної діяльності. Тому, не випадковим є те, що оволодіння

майстерністю розтягується на багато років, як правило, вже за порогом ВНЗ і нерідко проходить з великими труднощами. Чим раніше буде створене навчальне середовище, що дозволяє диференціювати студентів за їх здібностями, особистісними цінностями, тим швидше і легше буде відбуватися процес становлення інновацій.

Проведений аналіз літератури [1; 4; 5] та Інтернет-ресурсів [2; 3] виявив, що залежно від специфіки та місця використання розрізняють декілька видів нововведень: *технологічні, методичні, організаційні, управлінські, економічні, соціальні та юридичні інновації*.

Технологічні інновації – це нові способи виготовлення продуктів, нові технології їх виробництва. Вони створюють основу для розвитку промисловості і технологічного переозброєння галузі. В освіті такого роду нововведення стосуються різних технічних засобів і устаткування, яке використовується в навчанні. З позицій дидактики введення інформаційного середовища та програмного забезпечення внесло величезну кількість нових можливостей. Комп'ютерні технології за рахунок своєї швидкодії і великих резервів пам'яті є принципово новими засобами навчання. Вони дозволяють реалізовувати багато варіантів середовищ для проблемного, особистісно-орієнтованого навчання, будувати різні схеми діалогових режимів та індивідуальних підходів у викладанні та навчанні.

Методичні інновації – це інновації в галузі методики навчання і виховання, викладання і навчання, організації навчально-виховного процесу. Вони найбільш поширені і характерний тип нововведень у сфері освіти, що охоплює процес викладання природничо-наукових і гуманітарних дисциплін від дошкільного виховання до вищої освіти, підготовки і перепідготовки кадрів.

На практиці методичні інновації часто пов'язані з організаційними нововведеннями, наприклад, коли запланована мета загалом зрозуміла, але методи і засоби її реалізації вимагають додаткових досліджень. Цей тип інновацій домінує в приватних методиках, рідше представлений у дидактиці і теорії виховання.

Організаційні нововведення торкаються освоєння нових форм і методів організації праці, а також інновацій, які передбачають зміни співвідношення сфер впливу (як по вертикалі, так і по горизонталі) структурних підрозділів, соціальних груп чи окремих осіб. Зокрема, питання комплектування різних класів і груп, прийомів роботи в класах, групах, шкільних і позашкільних колективах.

Управлінські нововведення змінюють структуру, методи управління виробництвом, організаціями, орієнтовані на заміну елементів системи управління (або всієї системи в цілому) з метою прискорення, полегшення або удосконалення розв'язання поставлених завдань. Приклади управлінських інновацій ми знаходимо в роботах, що вивчають питання вдосконалення управління системою освіти на державному і регіональному рівнях.

Економічні інновації охоплюють позитивні зміни у фінансовій, платіжній, бухгалтерській галузях, а також у плануванні, мотивації та оплаті праці й оцінці результатів діяльності в освіті. Напряму вони не пов'язані з педагогікою, проте їхній вплив позначається на роботі всієї системи освіти з надання населенню платних освітніх послуг.

Соціальні нововведення проявляються у формі активізації людського фактора шляхом розробки та впровадження систем удосконалення кадрової політики, професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників, соціально-професійної адаптації прийнятих на роботу осіб; винагороди й оцінки результатів праці. Це також поліпшення соціально-побутових умов життя працівників, умов безпеки і гігієни праці, культурна діяльність, організація вільного часу. Для більшості педагогічних нововведень характерний соціальний ефект. Він проявляється в підвищенні рівня освіти, культури, професійної підготовки молоді, усунення негативних явищ в житті суспільства, правопорушень, раціоналізації розумової і фізичної праці, формуванні корисних навичок і звичок, досягненні більш високого рівня вихованості.

Юридичні інновації – це нові і змінені закони та нормативно-правові документи, що визначають і регулюють усі види діяльності освітніх установ. У останні роки видано ряд законів і постанов, пов'язаних з атестацією учнів, уведенням державних стандартів

загальноосвітньої підготовки, професійно-технічної освіти тощо, акредитацією навчальних закладів, підготовкою та перепідготовкою педагогічних кадрів тощо.

Наші дослідження показали, що загальний позитивний ефект досягається за рахунок поєднання різних груп інновацій, що враховують запити суспільства і вирішують перспективні завдання в галузі виховання підростаючого покоління.

Формування інноваційної спрямованості передбачає використання певних критеріїв, що дозволяють судити про ефективність того чи іншого нововведення. Беручи до уваги наявний досвід досліджень з педагогіки В. Сластьонін і Л. Подимова [1, с. 123] визначили наступні критерії педагогічних інновацій: *новизни, оптимальності, високої результативності, можливості творчого застосування інновації в масовому досвіді.*

Основним критерієм ефективності інновації виступає новизна, як оцінювання наукових педагогічних досліджень, так і передового педагогічного досвіду. Тому для вчителя, який хоче включитися в інноваційний процес, дуже важливо визначити, у чому полягає сутність пропонованого нового, який рівень новизни. Для одного це може бути дійсно нове, для іншого воно таким може і не бути. У цьому зв'язку необхідно підходити до включення вчителів у інноваційну діяльність з урахуванням добровільності, особливостей особистісних та індивідуально-психологічних характеристик.

М. Бургін підкреслює, що конструкція питання «чи є даний об'єкт або явище новими» неправильна, оскільки реальність настільки складна, що її не можна описувати тільки як стару чи тільки як нову [5, с. 37]. Більш важливим є виділення рівнів новизни, найвищим з яких слід вважати абсолютно нове, те, що його ніде і ніколи ще не було. Можлива локально-абсолютна новизна, якщо в даній науковій галузі таке явище (об'єкт) не зустрічалось зовсім (але в інших галузях щось подібне було присутнє). Рівень умовної новизни об'єкт має тоді, коли він уже був відомий (можливо, навіть використовувався), але зараз про нього вже забуто. Різниця між використанням у різних галузях викликає внутрішню умовну і зовнішню умовну новизну.

Учений розрізняє рівні і градації новизни. Нормативна новизна (оригінальність) – об'єкт вважається новим (оригінальним), якщо відрізняється від інших, які використовуються як норма. Нормативна новизна може бути локальною. Інший рівень – суб'єктивна новизна, коли об'єкт новий для даного суб'єкта. Предмет або явище можуть бути абсолютно новими для однієї людини; нормативно новими для даного суспільства (в одній країні) і зовсім не новими для іншого суспільства (в іншій країні). Автор зазначає також необхідність градації новизни, яка вказувала б, чим якісно відрізняється даний об'єкт від тих, що були раніше, наприклад, запропонована методика або форма навчання від існуючої. При цьому виділяються такі градації:

- побудова відомого в іншому вигляді, тобто формальна новизна;
- повторення відомого з несуттєвими змінами;
- уточнення, конкретизація вже відомого суттєвими елементами;
- створення якісно нового об'єкта [5, с. 38].

Об'єкт може на різних рівнях мати різні градації: так, засоби навчання можуть на найвищому рівні новизни мати першу градацію, тобто у дрібних деталях відрізнятися від інших, їм подібних; але якщо аналогічні засоби в даній галузі ще не використовуються, то на другому рівні новизни градація вже буде третьою або четвертою. Таким чином, залишається широке поле для інтерпретації поняття «новизна».

Введення оптимальності в систему критеріїв ефективності педагогічних інновацій означає врахування необхідних сил і засобів учителів та учнів для досягнення результатів. Різні вчителі можуть домагатися однаково високих результатів при різній інтенсивності власної праці та праці учнів. Уведення в освітній процес педагогічної інновації та досягнення високих результатів при найменших фізичних, розумових і тимчасових витратах свідчать про її оптимальність.

Результативність як критерій інновації означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителів. Технологічність у вимірі, спостерігаємість і фіксація результатів, однозначність у розумінні та використанні інновацій у педагогічній діяльності.

Можливість творчого застосування інновації в масовому досвіді розглядається як критерій оцінювання педагогічних інновацій. Насправді, якщо цінна педагогічна ідея або технологія залишається в рамках вузького, обмеженого застосування, обумовленого особливостями і складністю технічного забезпечення або специфікою діяльності вчителя, то навряд чи в даному випадку можна говорити про педагогічні нововведення. Можливість застосування інновацій у масовому педагогічному досвіді на початковому етапі підтверджується в діяльності окремих учителів, але тільки після їх апробації та об'єктивної оцінки вони можуть бути рекомендовані до масового впровадження.

Знання вищевикладених критеріїв та вміння їх використовувати під час оцінювання педагогічних інновацій створюють основу для педагогічної творчості.

Чітке уявлення про зміст і критерії педагогічних інновацій, володіння методикою їх застосування дозволяють як окремим учителям, так і керівникам навчальних закладів об'єктивно оцінювати і прогнозувати їх впровадження. Квасливість у впровадженні інновацій не раз приводила школу до того, що рекомендоване, частіше зверху, нововведення після деякого (нетривалого) часу забувалося або відмінялося наказом і розпорядженням.

Однією з основних причин подібної ситуації є відсутність у навчальних закладах інноваційного середовища – певної морально-психологічної обстановки, підкріпленої комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру, що забезпечують уведення інновацій у навчально-виховний процес. Відсутність такого інноваційного середовища проявляється в методичній невідповідності вчителів, у їх слабкій інформованості в питаннях педагогічних інновацій. Наявність сприятливого інноваційного середовища в педагогічному колективі знижує коефіцієнт «опору» вчителів нововведенням, допомагає подолати стереотипи професійної діяльності.

Повніше усвідомити потребу в індивідуальному навчанні, в подоланні традиційних способів організації освіти допомагає культурно-історичний аналіз етнографічних даних, проведений відомим етнографом Маргарет Мід: наша традиційно постфігуративна культура, орієнтована на передачу досвіду від старших до молодших, змінюється – конфігуративною і навіть префігуративною, та визначає новий тип соціального зв'язку між поколіннями, коли спосіб життя старшого покоління не тяжіє над молодшим і «у молодих людей виникає спільність досвіду, якого ніколи не було і не буде у старших» [6, с. 361].

Аналіз тенденцій розвитку освіти, дозволив нам зробити висновок про те, що в майбутньому вчителі, за своїми цільовими орієнтаціям і способами роботи, стануть багато в чому не схожі на сучасних своїх колег. Основна їхня відмінність буде полягати в орієнтації не на трансплантацію знань, а на розвиток учнів, а значить, вони будуть володіти відповідними технологіями розвиваючого навчання. Проблема в тому, що вчителі для майбутнього мають готуватися в педагогічних ВНЗ вже сьогодні.

Необхідно, щоб учитель з других ролей перейшов на відносини рівного партнерства з кафедрами, педагогічними науково-дослідними інститутами та лабораторіями, активно беручи участь і в розробках ідей. Тоді система освіти не тільки не буде відставати від соціально-економічних змін, а й сама певною мірою забезпечить ці зміни.

Отже, якщо розглядати педагогічну інновацію як використання в організації освіти результатів інтелектуальних зусиль однієї людини або групи людей, варто зазначити, що процес такого використання теж буде мати характер оновлення і складати послідовний ланцюг дій, у ході яких інноваційна ідея трансформується в конкретну педагогічну технологію, нову структуру, послугу, продукт і т. ін. й поширюється в навчально-виховному процесі інших закладів освіти, структур управління галуззю та суспільній практиці в цілому. При поширенні (дифузії) інновація удосконалюється, стає більш ефективною, набуває нових якостей і потребує фундаментальних досліджень. Тобто, відбувається рух від окремої ідеї, висловленої особою чи групою людей, до фундаментального наукового дослідження і широкого впровадження в рамках освітнього і науково-технічного потенціалу держави.

Висновки. Аналіз психологічної та педагогічної літератури свідчить про недостатню інтенсивність застосування педагогічних нововведень у практиці роботи навчальних закладів.

Можна виділити як мінімум дві причини нереалізованості педагогічних інновацій. Перша причина полягає в тому, що інновація, як правило, не проходить необхідної професійної експертизи та апробації. Другою причиною є те, що впровадження педагогічних нововведень попередньо не підготовлене на організаційному, технічному, ні, найголовніше, на особистісному та психологічному рівнях.

Таким чином, щоб бути ефективною в сучасних умовах, система підготовки педагогічних кадрів має змінити мету педагогічної освіти, її зміст і технології, погодившись із тенденціями, які визначають розвиток практики загальної освіти і в якомусь сенсі навіть випереджати його. Майбутніх учителів потрібно орієнтувати на творчий підхід до впровадження надбань передового педагогічного досвіду, що дозволить їм зрозуміти його ідеї, а не техніку, виділяти ознаки загального, особливого й одиничного.

Література:

1. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / Слостенин В. А., Подымова Л. С. — М. : ИЧП «Издательство Магистр», 1997. — 308 с.
2. Слостенин В. Педагогика : учебное пособие. Глава 25. Инновационные процессы в образовании. Повышение квалификации учителей [Электронный ресурс] / Слостенин В., Исаев И. и др. — Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/slast/25.php.
3. Шарко В. Д. Личностно ориентированный подход к подготовке учителей к внедрению новых моделей образования и инновационных технологий обучения [Электронный ресурс] / В. Д. Шарко. — Режим доступа : <http://ont.kaleidos.com.ua/publications/?p=13>.
4. Лазарев В. С. Научные сообщения / Лазарев В. С., Хоноплина Н. В. // Педагогика, 1999. — № 6. — С. 12-18.
5. Бургин М. С. Инновации и новизна в педагогике / М. С. Бургин // Советская педагогика. — 1989. — № 12. — С. 36-40.
6. Мид М. Культура и мир детства : избранные произведения / Маргарет Мид ; [пер. с англ. и коммент. Ю. А. Алексеева]. — М. : Наука, 1988. — 429 с.

У статті наведено класифікацію педагогічних нововведень залежно від специфіки та місця їх використання: технологічні, методичні, організаційні, управлінські, економічні, соціальні та юридичні інновації. Визначено критерії ефективності педагогічних інновацій (новизни, оптимальності, високої результативності, можливості творчого застосування інновації в масовому досвіді).

Ключові слова: педагогічні інновації, класифікація, критерії, студент, учитель.

В статье приведена классификация педагогических новшеств в зависимости от специфики и места их использования: технологические, методические, организационные, управленческие, экономические, социальные и юридические инновации. Определены критерии эффективности педагогических инноваций (новизны, оптимальности, высокой результативности, возможности творческого применения инновации в массовом опыте).

Ключевые слова: педагогические инновации, классификация, критерии, студент, учитель.

The article presents a classification of educational innovations, depending on the specific location and use: technological, methodological, organizational, managerial, economic, social and legal innovation. The criteria of effectiveness of educational innovations (innovation, optimum, high performance, features creative use of innovations in mass experience).

Keywords: pedagogical innovations, classification criteria, a student teacher.